

K otázce skutečného využití dotazníků pro text Schallerovy Topografie

On the issue of the actual use of questionnaires for the text of Schaller's *Topographie des Königreiches Böhmen*

Michal Řezníček / michal.reznicek@soapraha.cz

Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem

Abstract

The article focuses on the origin of information in the text of Schaller's *Topographie des Königreiches Böhmen*. It attempts to identify the information obtained from questionnaires sent to clergy, which is seen as the main contribution of Schaller's work and his own research of sources.

Keywords

questionnaires on topography, Schaller, sources, Nymburk, Bozkov

Historická topografie Jaroslava Schallera je neodmyslitelně spjata s úplně prvním využitím dotazníkové metody pro sběr podkladů. Schallerovými spolupracovníky se stali venkovští a měšťtí kněží. Jak konstatoval František Roubík: „*Rozsáhlost této práce přivedla jej na myšlenku pokusiti se o získání potřebných průvodních dat cestou dotazníků, rozeslaného zkušeným znalcům místních poměrů na českém venkově.*“¹ Ten samý autor také uvedl: „*S výsledkem svého dotazníku byl Schaller v celku spokojen. Většina dotázaných kněží ochotně a dobře odpověděla na položené jim otázky a zvláště někteří projevíli velmi živý zájem o jeho chystané dílo.*“² Toto zjištění Roubík patrně vyvodil z předmluvy k celému dílu z r. 1785.³

V samotném Schallerově díle však vyniká jiný výrazný rys. Je jím neobvyklá šíře pramenů a historické literatury, kterou autor intenzivně využíval a formou odkazů pod čarou citoval. V zásadě lze říci, že prošel a využil velkou většinu do té doby vyšlé historiografické produkce a měl v ruce mnohé rukopisy i originální archivní prameny. Jednalo se především o prameny dostupné v pražských archivech a knihovnách.

Bohužel se vyplněné dotazníky nedochovaly uložené pohromadě v žádném autorovi tohoto pojednání známém archivním fondu. Byl učiněn pokus najít alespoň jejich koncepty či kopie, ale v době prezentace výsledků tohoto výzkumu byl znám pouze jediný. Je jím text v pamětní knize bozkovské fary, na který mne laskavě upozornil Mgr. Robert R. Novotný.⁴ Na celkem šesti stránkách (493–498) se jeho autor, farář Václav Dušek, nijak zvlášť nedržel pořadí stanovených 19 otázek a po krátkém úvodu o názvu panství a jeho současném majiteli se začal ihned intenzivně věnovat dějinám kostela a především regionálně proslulého poutního místa.⁵ Následující text byl veden v duchu obvyklé pamětní knihy s množstvím citací a vsuvek z originálního archivního materiálu, který byl tehdy na faře k dispozici. Na poslední straně pak autor stručně zrekapituloval některé další otázky prostým výčtem bez odpovědi a uvedl počet domů v Bozkově (94), Jesenným (68+3 dominikální) a Roztokách (42), tedy v obvodu bozkovské farnosti. Ovšem tato čísla se liší od počtu domů uvedeného v Schallerově díle (Bozkov 101, Jesenný 70, Roztoky 45).⁶ Vysvětlením tohoto rozdílu snad může být skutečnost, že verzi odpovědí z pamětní knihy farář Václav Dušek nikdy J. Schallerovi neodeslal. Naopak ji zanesl do pamětní knihy z vlastního zájmu. Jak sám píše, dne 3. 11. 1780 obdržel od pražské konzistoře pokyn k zodpovězení otázek, ten však byl následně 3. 7. 1781 odvolán. Spory s některými faráři zmiňuje i Schaller v předmluvě ke svému dílu s tím, že dotazník byl znovu zaslán,

1 Roubík, František: *Přehled vývoje vlastivědného popisu Čech*. Praha 1940, s. 26.

2 Tamtéž, s. 27.

3 Schaller, Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen*. Erster Theil. Rakonitzer Kreis. Prag 1785, nestránkováná předmluva.

4 Státní okresní archiv Semily, Farní úřad Bozkov, Liber rerum memorabilium parochiae Boskowiensis ab anno 1747, sign. KR-360 inv. č. 1, kn. 1, pag. 413nn.

5 K dějinám poutního místa Kalista, Zdeněk: *Česká barokní pouť*. Žďár nad Sázavou 2001, s. 125–166. Ze starší literatury: Němeček, Josef: *Památosti poutnického chrámu Páně v Boskově*. Praha 1859; Dolenský, Jaroslav Václav: *Starší paměti farní osady Bozkova, zvláště poutního chrámu P. Marie až do stavby nynějšího L. 1690*. Bozkov 1888; Štajnygr, Jan Křtitel: *Pomněnky z Boskova, čili, Dějiny a památosti poutního chrámu Páně Navštívení Blahoslavené Panny Marie v Boskově*. Praha 1894.

6 Schaller, Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen*. Vierter Theil. Bunzlauer Kreis. Prag und Wien 1790, s. 307, 314–315.

tentokrát českým guberniem po intervenci samotného císaře Josefa II. v r. 1782. Pokud předpokládáme, že tedy Schaller dostal verzi z Bozkova z r. 1782 s aktuálními údaji, mohlo by to v lokálním měřítku ilustrovat přírůstek nových domů v těchto třech obcích.

Pokud budeme předpokládat, že text podobného rozsahu, jako je uveden k l. 1780–1781 v pamětní knize, zaslal Václav Dušek i v r. 1782, je zřejmé, že z něj Jaroslav Schaller použil relativně hodně údajů. Údaj o stavbě kamenného kostela k r. 1690 je přímo označen poznámkou pod čarou „*Lib. Memorab. Parochiae*“.⁷ Další informace o poutích a hrobce hraběte Ferdinanda z Millesimo (+1778) lze také považovat za informace z dotazníku. Schaller neopomněl upozornit na dobře spolupracujícího faráře Václava Duška tím, že ho výslovně jmenoval.⁸

Jelikož se nepodařilo nalézt žádný další dotazník, bylo přistoupeno k rozboru několika lokalit, které mi byly především po stránce pramenné blíže známy. Jako vzorovou ukázkou uvádím popis královského města Nymburka. Rozborem jednotlivých informací se snažím ukázat, nakolik Jaroslav Schaller skutečně využíval informace z dotazníků pro výstavbu konkrétního popisu lokality (hesla). Vzhledem k rozsahu hesla o městě Nymburce uvádím přehled událostí (a pojmů) v podobě tabulky, kde je ke každé události přiřazen pramen, z něhož Schaller čerpal a na nějž se odkazuje.⁹ Přesné určení použitých pramenů a literatury nebylo cílem tohoto výzkumu. Vyžádalo by si výrazně širší záběr a přesnější metodiku. Použité prameny a literatura posloužily pouze k rozlišení Schallerových zdrojů, neboť lze předpokládat, že tištěné knihy, vydané prameny a některé nevydané písemnosti mohl studovat přímo v Praze v příslušných institucích.

Událost	Pramen
pěstování melounů, smrt Rudolfa I. Habsburského, připíjení „po nymbursku“	Stránský ¹⁰ , Balbín ¹¹
jména města (Vícemilov, Svinibrod)	Hájek ¹² , Stránský ¹³ , Dobner ¹⁴
opevnění (a založení) města	Stránský ¹⁵
Eliška Přemyslovna v Nymburce	Zbraslavská kronika ¹⁶ , Pulkava ¹⁷ , Dobner ¹⁸

7 Schaller, J.: *Topographie*. Bunzlauer Kreis, s. 307.

8 „*Die Aufsicht über dieselbe ist heut zu Tage dem um seine Pfarrgemeinde wohlverdienten Manne Wenzl Duschek anvertrauet.*“ Schaller, J.: *Topographie*. Bunzlauer Kreis, s. 307.

9 Text o Nymburce Schaller, J.: *Topographie*. Bunzlauer Kreis, s. 15–26.

10 Stránský, Pavel: *O státě českém-Respublica Bojema*. 3. vyd., Praha 1946. Z latiny přeložil Bohumil Ryba.

11 Balbín, Bohuslav: *Miscellanea historice Regni Bohemiae, Decadis I., liber I. naturalis*. Pragae 1679.

12 Hájek z Libočan, Václav: *Kronika česká*. Linka, Jan (ed.), Praha 2013.

13 Viz pozn. 10.

14 Patrně Dobner, Gelasius: *Monumenta historica Bohemiae*. Tomus II. Pragae 1768.

15 Viz pozn. 10.

16 *Kronika Zbraslavská – Chronicon aulae regiae*, Heřmanský, František (ed.). Praha 1952.

17 *Přibíka z Radenína řečeného Pulkavy kronika česká*, in: *Fontes rerum Bohemicarum*, Tom. V., Praha 1893.

18 Patrně Dobner, Gelasius: *Monumenta historica Bohemiae*. Tomus III. Pragae 1774.

Událost	Pramen
listina z 2. 11. 1343 – les u potoka Konopnice darován městu	Vita Caroli ¹⁹ , Pelzel ²⁰
setí obilí do země v lednu 1409	Lupáč ²¹
26. 12. 1420 vítězství nad Hynkem Bočkem z Poděbrad	Lupáč ²²
zastavení města Míšni	Balbín ²³
1421 slib věrnosti Pražanům	Dober ²⁴ , Hájek ²⁵ , Paprocký ²⁶
jméno Jiřské brány podle kněze Jiříka Rohovláda	Brzezina ²⁷ , Balbín ²⁸ , Pontanus ²⁹
1426 smrt Hynka Bočka z Poděbrad	Bartoš ³⁰ , Pulkava ³¹
1472 odražení krále Matyáše, 1482 nebo 1483 církevní sněm za účasti utravistického biskupa Augustina	Lupáč ³²
boj s kopidlanskými	sine
1631 odražení Sasů	Historia SJ ³³
1634 obsazení města Sasy	Pešina ³⁴
1639 obsazení města Banérem, požár	sine
5. 9. 1787 požár	sine

Na první pohled je zřejmé, že pro starší dějinné období, tedy zhruba do konce třicetileté války, si Schaller vystačil s dostupnými historiografickými pracemi a rukopisy. Jedinou událostí, na kterou nebyl uveden odkaz, byl boj Nymburka s kopidlanskými. V podstatě celou základní linku jejich odboje včetně vypálení jednoho z nymburských předměstí r. 1508 však popisují Staré letopisy české.³⁵ Nikde není citován jediný pramen z nymburského městského archivu, především privilegia, k nimž je směřována speciálně otázka č. 11 ze Schallerova dotazníku. Zarážející je i skutečnost, že pasáž k r. 1634, kdy bylo město obsazeno Sasy a někteří jeho obyvatelé povražďeni v nymburském kostele, je převzata ve velké stručnosti z díla Pešina.³⁶ Jednalo se určitě o konstitutivní zážitek

19 *Vita Caroli*. In: Fontes rerum Bohemicarum. Tom. III. Praha 1882.

20 Patrně Pelcl, František Martin: *Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen*. I. Theil. Prag 1781.

21 Lupáč z Hlaváčova, Prokop: *Rerum Boemicarum Ephemeris, sive Kalendarium historicum*. Pragae 1584.

22 Viz pozn. 21.

23 Balbín, Bohuslav: *Miscellanea historice Regni Bohemiae, Decadis I., liber II. popularis*. Pragae 1680.

24 Patrně Dobner, Gelasius: *Monumenta historica Bohemiae*. Tomus I. Pragae 1764.

25 Viz pozn. 12.

26 Patrně Paprocký z Hlohol a Paprocké Vůle, Bartoloměj: *Diadochos*. Brno 2005.

27 Autora se nepodařilo určit.

28 Balbín, Bohuslav: *Miscellanea historice Regni Bohemiae, Decadis I., liber IV. hagiographicus*. Pragae 1682.

29 Pontanus z Breitenberka, Jiří Barthold: *Bohaemia Pia*. Francofurti 1608.

30 Kronika Bartoše písaře jako součást patrně Dobner, G.: *Monumenta historica Bohemiae*. I.

31 Viz pozn. 17.

32 Viz pozn. 21.

33 Patrně Schmidl, Jan: *Historiae societatis Jesu provinciae bohemiae*. pars III. Pragae 1754.

34 Pešina z Čechorodu, Tomáš: *Phosphorus septicornis*. Pragae 1673.

35 Macek, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích*. 3. Praha 2002², s. 344–349.

36 O zničení města Sasy v r. 1634 podrobně Odložilík, Otakar: *Zkáza Nymburka za třicetileté války*. Nymburk, 1934. Nejnověji pak Plavec, Michal: *Kapitoly z dějin královského města Nymburka. Od dob nejstarších do roku*

společné historické paměti tehdejších obyvatel města. Podobně schází informace o velké bitvě u Kolína v r. 1757, po jejímž skončení nocoval v nymburských hradbách poražený pruský císař Fridrich Veliký.³⁷ Je otázkou, zda považovat za údaj z dotazníku zprávu o požáru z r. 1787, když byl dotazník oficiálně rozeslán již r. 1782. I v tomto případě se mohlo jednat o všeobecně známou událost (např. díky prosbám skrze centrální úřady o finanční pomoc na obnovu města nebo dobové tiskařské produkci). Nemůžeme však vyloučit ani Schallerovu dodatečnou korespondenci ke zpřesnění dotazníků.

Je třeba si však uvědomit, že k vylíčení historie města, jak ji Schaller v případě Nymburka pojal, nesměřovala vlastně vůbec žádná z jeho otázek. Snad je to tedy důkazem jeho zájmu o historii, že ji v tomto případě v takové šíři pojal a předložil. V nymburském případě tvoří historický exkurs dobré tři čtvrtiny celkového textu!

Jestliže však popis dějin mohl být autorovou libůstkou, k popisu významných „[...] budov, zámků, kostelů, radnic, fabrik, obor a bažantnic, poštovních stanic a rybníků, stejně jako nápisů, náhrobků, soch, knihoven a obrazů velkých mistrů [...]“ byli vyzýváni místní duchovní správci.³⁸ Podívejme se opět na přehled popisů a jejich ukotvení v pramenech.

Událost		Pramen
Kostel sv. Jiljí	děkan od doby Ferdinanda II.	sine
	donace 1397, 1412, 1414	Libri erectionum ³⁹
Kostel Narození Panny Marie	stavěn za Václava II.	Crugerius ⁴⁰
	dostavěn za Berneka z Poděbrad	sine
	Nadace Bětky Ješkovy	Libri erectionum ⁴¹
	1785 zrušen	sine
Kostel sv. Jiří		jen zmínka o existenci bez jakéhokoliv textu
Kostel sv. Jana Křtitele	1385 odkaz	Zderazský diplomatář ⁴²
	zničen Tábority	sine

V případě Nymburka jsou popsány výhradně kostely. Kostel sv. Jana Křtitele však od husitských válek neexistoval a povědomí o něm bylo živeno nejvýše existencí drobné kapličky, zrušené v době josefinských reforem.⁴³ Kostel sv. Jiří je pouze zmiňován bez jakéhokoliv popisu. Přitom byl v Schallerově době užíván jako hřbitovní a vázala se

2009. Cheb 2010, s. 148–150 a Ďurčanský, Marek: *Česká města a jejich správa za třicetileté války. Zemský a lokální kontext*. Praha 2013, s. 174–179, kde jsou podrobně rozebrána a odlišena jednotlivá obléhání města.

37 Plavec, M.: *Kapitoly*, s. 169–171.

38 Schaller, J.: *Topographie*. Rakonitzer Kreis. Nestránkovaná předmluva, otázka č. 10.

39 *Libri erectionum archidioecesis Pragensis*. Schaller uvádí odkazy na originální Vol. 8 a 9. Ve vydaných svazcích však nebyly zmiňované nadace nalezeny.

40 Nejasné. Patrně Kruger, Jiří: *Februarius Incltyi Regni Bohemiae Et Nobilium ejusdem pertinentiarum Moraviae & Silesiae Memoriarum*. Litomisslii 1668.

41 Viz pozn. 39.

42 Blíže neurčený rukopis.

43 Dlabač, Jan: *Memorabilien-Buch der k. Stadt Nymburg begründet im Jahre 1846*. Vlastivědné muzeum Nymburk, inv. č. IV-19, fol. 200r–v.

k němu historie o Jiříku Rohovládovi, zmiňovaná v historickém exkursu. Údaje o dominiánském klášterním kostele Narození Panny Marie se týkají hlavně středověku a jsou doplněny poznámkou, že po třicetileté válce se sem vrátili mniši a žili zde spokojeně až do jeho zrušení r. 1785. V tomto případě se jedná o obecně dostupný údaj. Zarážejícím způsobem je odbyt děkanský (farní) kostel sv. Jiljí, pouhými třemi zmínkami z erekních knih a konstatováním, že od doby Ferdinanda II. zde byl děkan (zjevně římskokatolický). Jeho dřívější zasvěcení sv. Mikuláši nebo vypálení v r. 1631 v souvislosti s prvním saským obléháním není vůbec zmiňováno, stejně tak výzdoba. Opět se zde nenachází žádný údaj, který by nemohl Jaroslav Schaller získat i bez vyplněného dotazníku.

Jako nepříliš běžný přídavek je na konci topografie text o dvou nymburských humanistických učencích, Tomáši Mitisovi a Václavu Dasypovi. Údaje k Mitisovi jsou zcela jasně opoznámkovány odkazem na dílo *Bohemia docta*, kterýžto zdroj lze přiřadit i druhému z nich.

Jaké informace v textu tedy prokazatelně pocházely z dotazníků? Úvodem celého textu je obecný popis polohy města, jména, okolí, krajiny a základní infrastruktury. Uvádím jej níže ve svém vlastním překladu.

„Nymburk, Limburg, Neumburga, Wiczemilow, pohledné královské město leží na krásné rovině při toku Labe, který ho celý obkružuje a přijímá zde potok Mrlinu do svého lůna. Tento potok má svůj původ rovněž v tomto kraji v kopcích u vsi Markwartic, odtud teče k jihu na Libáň, Rožďalovice a Křinec, vstupuje do Královéhradeckého kraje, brzy se ale obrací zpět a vlévá se u města Nymburka do Labe. Vzdálenost tohoto od Prahy činí 6 mil východně. Je vybaveno mnohými pohlednými jak veřejnými, tak soukromými domy a také c. k. poštovní stanicí, odtud se pak stejně počítá na poštu do Lysé i Králové Městce. Město čítá 263 domů a nese ve znaku věž se lvem. Česká řeč zde má posud přednost, ačkoliv mnoho měšťanů je schopných též v němčině. Obvyklým způsobem obživy je vedle běžných městských živností především vaření piva a zemědělství. Zdejší půda díky své jakosti nese nejen dobrou naději pro rolníka, ale též různé druhy zelí a hlavně dobré melouny, které jsou vyhlášeny díky své příjemné chuti a dráždivé sladkosti v celém království.“⁴⁴

Poté již následuje historika o těchto melounech jako příčině smrti Rudolfa I. Habsburského při obléhání Horažďovic převzatá ze Stránského díla *Respublica Boiema*.

Za údaje, které byly patrně z dotazníku převzaty, lze s jistotou označit počet domů ve městě, jazykovou situaci, způsob obživy městského obyvatelstva a údaj o pěstování zelí a vynikajících melounů. Ostatní údaje byly opět snadno zjistitelné z centrálně dostupných pramenů. Historické názvy města jsou buď z literatury, archivních pramenů nebo map. Popis toku Mrliny, tak jak je proveden, nápadně koresponduje s Müllerovou mapou Čech (včetně jejího průtoku cípem Královéhradeckého kraje). Údaj o vzdálenosti v mílich, znaku a poštovní stanicí mohl Schaller zajisté získat i bez dotazníku, zvláště když znak je uveden bez popisu barev, tedy snadno zjistitelný z pouhé pečeti.

Bez znalosti originálních odpovědí na dotazníky dnes těžko můžeme soudit, kolik se v nich vyskytlo duplicitních informací, které Schaller mohl získat sám bez návštěvy konkrétního místa. Stejně tak je otázkou kvalita odpovědí a jejich použitelnost.

44 Schaller, J.: *Topographie*. Bunzlauer Kreis, s. 15–16.

Případ Nymburka může být samozřejmě výjimkou z pravidla. Ke srovnání jsem proto použil popisy dalších panství, jejichž centra se nacházela na území dnešního okresu Nymburk. Jedná se o panství Lysá nad Labem, Loučeň, Nový Ronov, Křinec-Nový Kunstberk, Rožďalovice, Poděbrady, Dymokury a statek Kovanice. Výsledek průzkumu však Nymburku v mnohém odpovídá, pouze u žádné z lokalit není již tak obsáhlý exkurz do historie. Když pomíneme obecné údaje o poloze, hydrografii, jazyku a infrastruktuře jednotlivých lokalit, zbývá jen velmi málo údajů, které nebylo možné zjistit jinak než přímo z dotazníků.

Nový Ronov – nápis na náhrobku Josefa Morzina + 26. 9. 1765 v kostele sv. Václava v Hrubém Jeseníku.⁴⁵

Poděbrady – nápis na náhrobku Kunhuty ze Šternberka +13. 10. 1448 v kostele Povýšení sv. Kříže.⁴⁶

Poněkud rozsáhlejší údaje pocházejí pouze z Lysé nad Labem.⁴⁷ Zde je uveden poměrně podrobný popis zámku a výstavby kláštera a klášterního kostela. K dispozici byl určitě klášterní archiv a jeho anály dochované do dnešní doby.⁴⁸ Schaller se dozvěděl o výmalbě zámku freskou bitvy u Sv. Gottharda a o Matyáši Braunovi jako autoru soch kolem kostela sv. Jana Křtitele, stejně jako o obrazu neznámého mistra malíře na jeho hlavním oltáři. Velmi podrobně jsou popsány dějiny kláštera a jeho znovu vystavěného a v r. 1740 vysvěceného kostela Narození Panny Marie. Citován je také nápis na základním kameni konventu, který byl slavnostně položen a posvěcen roku 1733.

K dispozici je i zpráva o vyzvednutí dvou neznámých náhrobních kamenů objevených při hloubení jeho základů.⁴⁹ Vzhledem k rozsahu textu o klášterním kostele působí pasáž o farním kostele poněkud stroze, včetně skutečnosti, že není uveden autor (František Maxmilián Kaňka). Jak podrobně byly popsány lyské pamětihodnosti, tak úsporně byla provedena lyská historie. Až do zisku panství Janem Šporkem r. 1647 jde o kompilát z pražských zdrojů, převážně Dobnerových edic a po zmínce o Janovu synovi Františku Antonínu Šporkovi následuje výčet jeho dědiců, který svou strohostí připomíná rejstřík k Deskám zemským.⁵⁰ Škoda, že lyský dotazník nebyl nalezen. Podrobný popis kláštera a zámku totiž navozuje myšlenku, zda nebyl Schaller v kontaktu spíše s představenými kláštera, který za josefinských reforem unikl bezprostřednímu zrušení, a s městskou farností byl spíše v negativních vztazích.

45 Schaller, J.: *Topographie*. Bunzlauer Kreis, s. 37.

46 Schaller, Jaroslav: *Topographie des Königreichs Böhmen*. Sechszehnter und letzter Theil. Bidschower Kreis. Prag und Wien 1790, s. 33.

47 Schaller, J.: *Topographie*. Bunzlauer Kreis, s. 26–33.

48 Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Bosí augustiniáni Lysá nad Labem, Annales Conventus Neo-Lissensis. V Schallerově textu jsou anály citovány jako *MS P. Iosephi a S. Vito*, což bylo řádové jméno autora análů Ludvíka Bezděky. Schaller, J.: *Topographie*. Bunzlauer Kreis, s. 30.

49 Anály byly naposledy systematicky využity ve stavebně-historickém průzkumu budovy kláštera. Zahradník, Pavel – Vlček, Pavel: *Lysá nad Labem čp. 6 – býv. konvent bosých augustiniánů*. Stavebně historický průzkum. Praha 1996. Tento stavebněhistorický průzkum je uložen v knihovně Státního okresního archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem pod přírůstkovým číslem 10163.

50 Schaller, J.: *Topographie* Bunzlauer Kreis, s. 27–28.

Výše naznačené skutečnosti a úvahy ukazují, že by bylo vhodné věnovat Schallerovu dílu i jeho genezi bližší podrobnou pozornost, nejlépe rozbořem jednotlivých lokalit či regionů. Schallerova topografie se stala v 19. i 20. století vítaným zdrojem pro regionální literaturu, která bohužel dokázala konzervovat mnohé omyly a nepřesnosti, které se v ní vyskytují. Pouze z údajů shromážděných k Nymburku je zřejmé, že se nejednalo o práci kritickou, určitě tedy ne v pasážích, jež lze bezpečně připsat Schallerovi, jeho vlastnímu výzkumu a zájmu. Uvádím jeden příklad za všechny, který ilustruje jistou nedůslednost při redakci vlastních informací. Podle vyprávění převzatého patrně z Balbína byla Jiřská brána pojmenována po nešťastném Jiříku Rohovládovi. Vzápětí však bylo v popisu kostelů uvedeno, že kostel sv. Jiří stojí před Pražskou bránou. Přitom se jedná o tu samou stavbu, která získala své jméno velmi pravděpodobně právě podle zasvěcení kostela.⁵¹

Schallerova metoda historické topografie byla průkopnická, poznamenaly ji však nepřesnosti, určitá nekritičnost a jistá nesystematičnost.⁵² Nad jeho dílem se nabízí množství dosud neřešených otázek. Lze identifikovat všechny Schallerem citované prameny? Podaří se najít širší vzorek originálních odpovědí na jeho dotazník? Je možné prověřit i zdánlivě neutrální údaje typu počet domů, zaměstnání obyvatel a význačných produktů jednotlivých regionů, nakolik skutečně odpovídají realitě? Lze odhalit i jiné zdroje než Schallerovy pražské prameny a dotazníky (např. šlechtické archivy,⁵³ zprávy z městských archivů atp.) a určit jejich vliv na celkový výsledek? Revizi by si zasloužil i kontext vzniku jeho díla se všemi peripetemi včetně prvotního zákazu a nezájmu některých duchovních správců, stejně tak i řešení problematiky informací získaných po r. 1782, tedy po datu, kdy bylo císařským rozhodnutím vyplňování dotazníků nařízeno. Můžeme jen doufat, že některé z těchto otázek zaujmou i další badatele, kteří tak přispějí k poodhalení vzniku a významu tohoto výjimečného díla.

On the issue of the actual use of questionnaires for the text of Schaller's *Topographie des Königreiches Böhmen*

Schaller was the first to collect a large amount of diverse information on the Bohemian Kingdom and its local history. According to the literature, the main collection method was the sending of detailed questionnaires to the clergy. On a small sample, this study attempts to examine to what extent the information from the questionnaires was actually used, and whether it can be identified in the text. Jaroslav Schaller used a large number of sources, which he obtained by studying Czech historiography and probably also by the research of sources in the archives and libraries of Prague. This analysis of a sample of texts shows that the data from questionnaires was used to a relatively small extent. However, the reasons for this are not clear. Unfortunately, a limitation

51 Merkl, Josef: *Dějiny královského města Nymburka*. Ďurčanský, Marek – Rataj, Tomáš – Votoupal, Igor (edd.). Nymburk a Dolní Břežany 2012, pozn. č. 59.

52 K nedůslednému určování lokalit v textu Topografie a nepřiliš kritickému přístupu k pramenům Řezníček, Michal: *Šternberkové ve Světle nad Sázavou*. Havlíčkovobrodsko 30, 2016, s. 39–61.

53 Výjimečný odkaz na šlechtický archiv viz Řezníček, M.: *Šternberkové*, s. 35n.

of this research is the fact that no original questionnaires have ever been discovered, just a single draft. The issue of a critical evaluation of Schaller's sources and his use of them is therefore worthy of more detailed research.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
